

DECLARACIÓ UNIVERSAL DELS DRETS HUMANS

Introducció

AMNISTIA
INTERNACIONAL

INTRODUCCIÓ A LA DECLARACIÓ UNIVERSAL DELS DRETS HUMANS

Abans d'iniciar-nos en l'Educació en Drets Humans, és necessari saber què és la Declaració Universal dels Drets Humans, quan va sorgir i per què.

ORÍGENS

Després de la Segona Guerra Mundial, la necessitat d'un organisme internacional que promogués relacions internacionals més justes i menys conflictives era palesa. El resultat va ser la creació de l'**Organització de les Nacions Unides** (hereva de l'antiga Societat de Nacions, fundada el 1919, al final de la Primera Guerra Mundial). Amb la signatura de la **Carta de les Nacions Unides** per part de 51 estats a San Francisco el 1945, la nova organització va iniciar la seva singladura.

A la Carta de les Nacions Unides es fan ja referències concretes als **drets humans**. En el preàmbul es posa de manifest la resolució dels seus integrants de "*...reafirmar la fe en els drets fonamentals de l'home, en la dignitat i el valor de la persona humana, en la igualtat de drets d'homes i dones...*". I en el primer dels seus articles s'esmenta com un dels objectius de la nova organització "*...el desenvolupament i estímul del respecte als drets humans i a les llibertats fonamentals de tothom, sense fer distinció per motius de raça, sexe, idioma o religió*".

En la mesura que un dels objectius fundacionals de les Nacions Unides era **fomentar el respecte dels drets humans**, el 1946 es va crear la **Comissió de Drets Humans** (dintre del Consell Econòmic i Social). El primer treball de la Comissió va ser l'encàrrec d'un projecte de **Declaració sobre Drets Humans** a un equip format per vuit persones, presidit per Eleanor Roosevelt (Estats Units) i amb René Cassin (França) com a vicepresident, el qual va tenir una influència determinant en el redactat final de la Declaració.

A més dels continguts, un dels grans motius de debat va ser que inclogués o no instruments que obliguessin al seu compliment. Un debat que finalment van perdre els partidaris que tingués un caràcter vinculant a través d'una Convenció que contemplés

mesures per a l'aplicació real dels principis proclamats en la Declaració (el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics i el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals no es van signar fins el 1966, i no van entrar en vigor fins el 1976).

En les llargues negociacions cap al text final, els representants dels països capitalistes insistien en la importància dels **drets i llibertats individuals**, mentre que les delegacions dels països comunistes incidien sobre els **drets de tipus social i econòmic**. Després de la finalització de la Segona Guerra Mundial, l'enfrontament ideològic entre capitalisme i comunisme (conegut com la Guerra Freda) estava en una fase creixent i dificultava el consens.

Altres focus d'oposició van ser les postures de Sudàfrica, en la mesura que el seu sistema de segregació racial era incompatible amb diferents articles de la Declaració, i la d'Àrabia Saudita, la qual argumentava que la Declaració es basava en models culturals occidentals, en ocasions de difícil conjugació amb la Llei Islàmica.

Després de dos anys de propostes i modificacions, el **10 de desembre de 1948** es va presentar el text definitiu per a la seva aprovació a l'Assemblea General de les Nacions Unides. La Unió Soviètica i alguns països de la seva àrea d'influència (més Àrabia Saudita i Sudàfrica) es van abstenir durant la votació, i **el text va ser aprovat per gran majoria** (48 vots a favor, 8 abstencions i cap vot en contra).

IMPORTÀNCIA I INFLUÈNCIA

- **A què obliga la Declaració Universal dels Drets Humans?**

La Declaració Universal és una **relació d'intencions**, però desproveïda de força jurídica. En el seu preàmbul queda palesa aquesta característica, referint-se al seu contingut com a "*ideal comú pel qual tots els pobles i nacions han d'esforçar-se, a fi que tant els individus com les institucions, inspirant-se constantment en ella, promoguin, mitjançant l'ensenyament i l'educació, el respecte a aquests drets i llibertats*". El seu text insta a l'esforç, però no inclou mecanismes que obliguin al compliment dels seus continguts, per aquest motiu se la considera un document **no vinculant**.

- **Si la Declaració Universal dels Drets Humans no és vinculant, de què serveix?**

El seu valor i utilitat es manifesta en diferents àmbits:

Com a referent ètic internacional: la Declaració Universal és el primer document de la història de la humanitat, aprovat per la comunitat internacional, que considera **tots els éssers humans lliures, iguals i amb els mateixos drets**, sigui la que sigui la seva nacionalitat, raça, condició social, sexe, religió... Aquest fet, sense precedents, és d'una transcendència immensa.

Que no tingui caràcter jurídicament vinculant no vol dir que el seu incompliment no importi ni afecti la comunitat internacional. El seu pes moral dintre de la comunitat internacional no ha deixat de créixer amb el pas del temps. A més, dintre del mateix país els ciutadans també poden presentar els principis de la Declaració Universal contra els seus propis Governos, quan aquests no els respecten. En qualsevol cas, la Declaració Universal és una exhortació, una crida, a la posterior elevació dels seus continguts a l'àmbit jurídic (nacional o internacional), convertint-los llavors en vinculants.

Com a referent de posteriors documents de les Nacions Unides: immediatament després de ser aprovada la Declaració Universal, les Nacions Unides van començar a treballar en un document que, contenint els principis de la Declaració Universal, tingués forma normativa, és a dir, obligacions legals.

El 1966, aquests treballs van culminar amb l'aprovació del **Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals** i el **Pacte Internacional dels Drets Civils i Polítics**. Aquests pactes, per als països signataris sí que són vinculants. Les gairebé dues dècades que van transcórrer (18 anys) des dels inicis de la seva elaboració fins a la seva aprovació final s'expliquen per la situació internacional imperant (la Guerra Freda entre els països comunistes i les democràcies occidentals, amb el seu màxim punt de tensió a la guerra oberta de Corea).

Posteriorment, les Nacions Unides han anat elaborant **diferents declaracions de drets humans sobre temes més específics** (dones, menors, immigrants...), amb les seves respectives convencions i convenis que els converteixen en vinculants per als estats signataris.

Com a referent per a diferents documents regionals sobre drets humans: la proclamació de la Declaració Universal és a la vegada la referència per a l'elaboració de diferents documents i acords sobre drets humans d'àmbit regional.

Com a referent per a les constitucions nacionals que s'han anat aprovant: les Constitucions de gairebé tots els països han anat incorporant, des que es va

proclamar la Declaració Universal, articles que recullen els drets humans fonamentals. En alguns casos, fent una referència concreta a la Declaració Universal, fins i tot incorporant íntegrament tots els seus principis.

Consideracions finals: els canvis que s'han produït des de la proclamació de la Declaració Universal són fonamentals. Potser el més important és que així com abans les eventuals violacions de drets humans eren considerades afers interns dels països, en l'actualitat aquestes violacions ja no es poden cometre amb impunitat, ja que la comunitat internacional no ho admet. S'ha format una nova sensibilitat, cada vegada més consolidada, que fa cada vegada més difícil que les violacions dels drets humans es puguin seguir cometent impunement.

CARACTERÍSTIQUES

Les característiques fonamentals dels drets humans proclamats a la Declaració Universal dels Drets Humans són les següents:

- **Universals.** Els drets que inclou la Declaració Universal dels Drets Humans pertanyen a tots els éssers humans, senzillament pel fet de ser-ho.
- **Inalienables.** No es poden alienar, ningú en pot ser desposseït.
- **Irrenunciables.** No s'hi pot renunciar, encara que sigui per pròpia voluntat, i per tant són també **intransferibles**, ningú més que el propi titular se'n pot valer.
- **Imprescriptibles.** Són per a tota la vida, no tenen data de caducitat per cap motiu.
- **Indivisibles.** Cap dret pot gaudir-se a costa d'un altre dret, no pot prescindir-se'n de cap.

Aquestes diferents característiques en ocasions són discutides, començant per la **universalitat**: s'argumenta que els drets humans s'han d'interpretar dintre de les diferents cultures, de manera que aquestes poden matisar o alterar els principis continguts a la Declaració Universal. Per tant, els drets humans no serien sempre els mateixos, variarien en funció dels contextos culturals. És la postura coneguda com a **relativisme cultural**.

La realitat és que els particularismes culturals normalment s'utilitzen per a mantenir sistemes opressius per part dels governs (o de les jerarquies religioses dominants), i no acostumen a ser compartits per les respectives poblacions, especialment quan aquestes han tingut accés a la informació i a l'educació. Aquest és precisament un dels motius pel qual les Nacions Unides defensen la universalitat del dret a l'educació i a la informació,

en la mateixa mesura que alguns governs defensors del relativisme cultural, de forma bastant sospitosa, restringeixen aquests drets.

També es presenten objeccions al principi de **indivisibilitat** dels drets humans, argumentant que alguns drets són prioritaris. Quan es preparava el text de la Declaració Universal aquestes discrepàncies es van posar de manifest en la prioritat que assignaven les democràcies occidentals als drets civils i polítics i la pressió dels països socialistes perquè es reconeguessin i incloguessin els drets econòmics i socials. En l'actualitat aquestes discrepàncies no estan del tot superades.

Però la necessària indivisibilitat dels diferents drets és evident: les persones no poden millorar els seus drets econòmics, socials i culturals sense espai i llibertat política. I d'altra banda, les llibertats polítiques, si no s'acompanyen d'un desenvolupament econòmic i social, no sempre beneficien en la pràctica els més necessitats.

A les característiques dels drets humans finalment cal afegir la **inderogabilitat**, però amb alguns matisos, ja que segons les diferents normes internacionals, regionals o nacionals de drets humans, la inderogabilitat no afecta per igual tots els drets. En determinades circumstàncies, de forma excepcional es legitima els Estats per derogar alguns drets. Uns altres han de ser respectats sempre, sense cap excepció, com el dret a la vida, a no ser esclavitzat o a no ser torturat, a no rebre tractes o penes cruels, inhumanes o degradants i a la no discriminació per motius de raça, religió, origen social o de qualsevol altra mena.

CONTINGUT

La Declaració conté **diferents tipus de drets**. Una classificació elemental seria la següent:

- **Principis Generals:** articles 1 i 2
- **Drets civils i polítics:** articles 3 al 21
- **Drets econòmics i socials:** articles 22 al 25
- **Drets culturals:** articles 26 i 27
- **Ciutadania i comunitat internacional:** articles 28 al 30

Però si s'observa més detalladament es poden establir classificacions més rigoroses. Diferents autors proposen altres possibles agrupacions, més o menys convergents o divergents entre elles.

Una altra possible classificació és la que es basa en diferents generacions de drets, incorporant als criteris temàtics els temporals, relatius a l'adopció com a tals dels diferents drets:

- **Drets de primera generació.** Són els drets sorgits en les declaracions de drets del segle XVIII. Normalment s'estableixen dos grups:
 - **Drets civils.** Són els drets vinculats a la seguretat individual, com el dret a la vida o el dret a no ser torturat.
 - **Drets polítics.** Són els drets relacionats amb la participació política i els diferents elements que la fan possible, com la llibertat d'expressió o la llibertat d'associació.
- **Drets de segona generació.** Són els drets **econòmics socials i culturals** sorgits, en la seva majoria, de la lluita obrera dels segles XIX o XX, com el dret al treball o el dret a l'educació.

En relació amb aquesta classificació per generacions cal fer un parell d'observacions:

- El seu enquadrament en dues generacions **no pressuposa cap valoració de rang**: aquesta classificació es basa només en afinitats de continguts, no en la seva importància.
- Des del punt de vista de la seva assimilació històrica no és del tot exacta: per exemple, alguns drets de segona generació ja s'esmentaven a la Declaració dels Drets de l'Home francesa (1789).

DRETS DE TERCERA GENERACIÓ

El dret a gaudir d'un medi ambient saludable i no degradat, a respirar aire pur, a disposar d'aigua neta i aliments no contaminats, no es recull a la Declaració Universal dels Drets Humans. Quan el 1948 es va aprovar la Declaració, la sensibilitat mediambiental era pràcticament inexistente, per la qual cosa no és estrany que no es plantegés llavors la necessitat d'incloure de forma explícita com a drets humans aquests

drets, en tant que mesura imprescindible per a garantir el dret a la salut recollit a l'article 25.

Però són drets que es poden considerar implícits en el redactat de la Declaració Universal en la mesura que en el Preàmbul es diu que "*els pobles de les Nacions Unides han reafirmat la seva fe en els drets fonamentals de l'home (...) i s'han declarat resolts a promoure el progrés social i a elevar el nivell de vida dintre d'un concepte més ampli de llibertat*".

És obvi que **el deteriorament del medi ambient no afavoreix ni el progrés social ni contribueix a elevar el nivell de vida de la humanitat**, al contrari. Algunes catàstrofes esdevingudes des de llavors i la incidència sobre el medi ambient de la forma de vida insostenible dels països més desenvolupats (als quals la resta es volen equiparar) fan encara més evident la necessitat dels drets (i deures) relacionats amb el medi ambient.

El medi ambient serveix per posar de manifest el fet que la Declaració Universal va ser el resultat d'un procés evolutiu i d'un moment històric determinat, per la qual cosa és coherent contemplar que el seu contingut pugui ser millorable, ja sigui descrivint millor els principis actualment incorporats o avaluant la inclusió de nous drets. En la mesura que la Declaració Universal és fruit del moment en què es va redactar, el seu contingut s'ha d'entendre com un acord dinàmic, obert, susceptible per tant de ser actualitzat.

Aquesta actualització en part s'ha fet a través de posteriors declaracions temàtiques (acompanyades o no de convencions, acords o pactes encaminats a positivitzar els seus continguts).

En el cas del **medi ambient**, a la Conferència de les Nacions Unides sobre el Medi ambient i el Desenvolupament, coneguda correntment com **Cimera per a la Terra** (1992), van ser aprovats diferents documents i estratègies:

- L'**Agenda 21**: un pla d'acció amb metes ambientals i de desenvolupament.
- La **Declaració de Rio sobre Medi ambient i Desenvolupament**.
- Una declaració de principis sobre els boscos i **convencions sobre el canvi climàtic, la diversitat biològica i la desertificació**.

A més del medi ambient, altres temes que han merescut l'atenció de les Nacions Unides són els següents:

- **El dret al desenvolupament**, ja esmentat junt amb el dret al medi ambient, que va donar lloc a documents específics com la Declaració sobre el Progrés i el

Desenvolupament en l'àmbit Social de 1969 i la Declaració sobre el Dret al Desenvolupament de 1986.

- **El dret a la pau**, implícit en la Declaració Universal, en la mesura que aquesta era una resposta als horrors de la Segona Guerra Mundial, però no recollit en el seu articulat. Entre altres disposicions, en la mesura que el dret a la pau és un dret necessàriament "transversal", que impregna les diferents activitats de les Nacions Unides, la UNESCO va aprovar, en 1999, la Declaració sobre una Cultura de Pau:
- **El dret a l'autodeterminació dels pobles**, tractat a la Declaració Sobre la Concessió de la Independència als Països i Pobles Colonials de 1960 i inclòs en les dues Convencions de 1966 (sobre drets civils i polítics i sobre drets econòmics, socials i culturals).
- **Els drets relacionats amb els avanços que s'han produït en enginyeria genètica**, que obliguen a afrontar reptes anteriorment inimaginables (procreació assistida, patents genètiques, diagnòstics i teràpies genètiques, clonacions...), reflectits en la Declaració Universal sobre el Genoma Humà i els Drets de la Persona Humana.
- **El dret a la protecció de les dades personals**, posat en relleu amb la transformació que ha significat la informatització de tots els àmbits de la societat i els perills associats a eventuals abusos de les dades recopilades. Referent a això, el 1990 les Nacions Unides van aprovar els Principis Rectors per a la Reglamentació dels Fitxers Computaritzats de Dades Personals:
- **El dret al patrimoni comú de la humanitat**, tant en el seu aspecte físic (les zones excloses de les sobirania nacional, els fons oceànics, els casquets polars i l'espai exterior), com en el cultural (els vestigis d'especial rellevància de l'activitat humana necessaris per a comprendre la història de la humanitat), regulat per la Convenció per a la Protecció del Patrimoni Mundial, Cultural i Natural de la UNESCO de 1972.

Aquests drets (la llista no és exhaustiva) normalment es denominen **drets de tercera generació**. No obstant això, la classificació dels drets humans en generacions, més enllà de la coincidència general sobre les dues primeres generacions (civils i polítics; econòmics, socials i culturals), no sempre és coincident per part dels diferents autors, que inclouen en ocasions una quarta generació o tracten els drets de determinats col·lectius, com les dones, els menors, els refugiats, o els homosexuals, dintre d'una generació especial.

DRETS I DEURES

La presència dels **deures** a la Declaració Universal és mínima. Hauria estat comprensible que tinguessin un major protagonisme, tenint en compte que **en molts països els deures de l'individu constitueixen un concepte clau**, fonamental, de les seves societats.

Ja fos a causa de les seves respectives cultures, en el cas dels països asiàtics i africans, dels seus règims polítics, en el cas de la Unió Soviètica i els seus països satèl·lits, o de les seves creences religioses, en el cas dels països islàmics, encapçalats per Aràbia Saudita, i alguns països de forta tradició cristiana, es va produir l'absència gairebé total dels deures en el text final. La presidenta de la comissió preparatòria del text de la Declaració, Eleanor Roosevelt, va argumentar referent a això que el treball que els havien encomanat era precisament una declaració dels drets de l'ésser humà i no de les seves obligacions.

De fet, **el que es discutia no era si els éssers humans tenen deures en relació amb la societat, un fet obvi**, ja que sense aquesta reciprocitat és impensable una societat mínimament estructurada i operativa, **però en aquell moment l'única cosa que es pretenia era afirmar els drets**. Els països occidentals i de tradició liberal, defensors d'aquesta postura, reforçada amb el record dels recents horrors de la Segona Guerra Mundial, havien apostat amb claredat per una declaració de drets, com a afirmació i salvaguarda de la dignitat de l'individu.

OPOSICIÓ A LA DECLARACIÓ UNIVERSAL

Quan es va aprovar la Declaració Universal dels Drets Humans el 1948, Aràbia Saudita es va abstenir a l'hora de votar. Durant el procés de redacció, ja havia manifestat les seves discrepàncies a causa de les dificultats d'harmonitzar el text que s'estava gestant amb els principis de la Llei Islàmica.

El 1981, dos anys després de la revolució iraniana, el nou representant d'Iran a les Nacions Unides va afirmar que la Declaració Universal era fruit de la tradició occidental judeocristiana, i que en cas de discrepància i d'haver d'escollir entre la Declaració Universal i la **Llei Islàmica**, Iran triaria sempre la segona.

El **Consell Islàmic d'Europa**, una organització amb seu a Londres afiliada a la Lliga Musulmana Mundial, va presentar el 1981 la **Declaració Islàmica Universal dels Drets Humans**. El 1990, la **XIX Conferència Islàmica** celebrada a el Caire va promulgar la **Declaració dels Drets Humans a l'Islam**. El 1994, el **Consell de la**

Lliga d'Estats Àrabs va aprovar la **Carta Àrab de Drets Humans**. Aquests tres documents sotmeten els drets humans a la Llei Islàmica, tot entrant en **conflicte amb principis recollits a la Declaració Universal de les Nacions Unides de 1948**. Per exemple, la llibertat religiosa proclamada a la Declaració Universal no és compatible amb la condemna de l'apostasia que formula la Llei Islàmica.

S'argumenta també que el 1948 les Nacions Unides estaven dominades pels països occidentals, i que els països que es van adherir posteriorment a les Nacions Unides no van tenir la possibilitat d'opinar sobre el contingut de la Declaració Universal. Però també és cert que els autors de la Declaració Universal van tenir la gran visió i l'amplitud de mires necessàries per a abordar la redacció d'un text amb clara i irrenunciable vocació d'universalitat, sens dubte perfectible, però no mutilable.

La postura dels països islàmics és el **desafiament més important** contra les pretensions d'universalitat de la Declaració Universal. Però no ha estat l'únic: països asiàtics i del tercer món han sol·licitat que els drets humans siguin examinats en el context històric i cultural de cada país o civilització. Alguns, argumentant que les seves societats estan estructurades tradicionalment a partir dels deures i no dels drets.

Des d'una altra perspectiva, durant la dècada dels 80 del segle passat, en un ambient de **neoliberalisme extrem**, alguns països occidentals qüestionaven la validesa de la inclusió dels drets econòmics i socials en els instruments nacionals i internacionals de drets humans. Aquesta postura persisteix encara en alguna mesura actualment: el 2007, arran d'un article publicat a *The Economist* en el qual es criticava Amnistia Internacional per haver assumit treballar també en la defensa dels drets econòmics i socials, es va generar un nou debat sobre aquest tema.

El 1993, per tal de reafirmar els principis de la Declaració Universal, les Nacions Unides van organitzar a Viena la **Conferència Mundial de Drets Humans**. Els 171 estats participants van adoptar la **Declaració de Viena**, en la qual es ratificava la universalitat de tots els drets humans.

Totes les cultures tenen **codis morals** relatius a la forma de com tota persona mereix ser tractada. Totes les societats han intentat definir el concepte de justícia fonamental. El caràcter sagrat de la vida i la dignitat humana i la importància de la justícia i el bon tracte a les persones és un tema recurrent en totes les tradicions filosòfiques o religioses de tot el món.

Molt sovint, rere les reivindicacions de les particularitats culturals s'encobreixen polítiques o costums despòtics o humiliants per a determinats sectors socials.

La cultura no és estàtica; canvia i evoluciona constantment com a conseqüència de la seva interacció amb altres cultures. Que una tradició determinada pugui haver ressaltat algunes normes en el passat no impedeix que noves realitats la vagin remodelant. **Tots els canvis culturals que reverteixin en una major protecció dels drets de les persones són saludables.** I, al contrari, totes les característiques culturals que justifiquin el manteniment de costums discriminatoris, humiliants o violents contra determinats sectors socials són denunciabls, i és desitjable que siguin abandonats. Independentment que aquestes particularitats culturals siguin pròpies de països occidentals, orientals o de qualsevol latitud.

La diversitat cultural, no obstant això, d'entrada sempre és enriquidora: el seu únic límit és el respecte als drets de les persones. Quan aquest respecte s'assegura, la contribució de les diferents cultures, tant a nivell local com mundial, enriqueix també la nostra comprensió dels drets humans.

La defensa de la universalitat de la Declaració Universal, així com de la indivisibilitat del seu contingut, actualment ha de ser un objectiu irrenunciable de la humanitat.